

S pesnikom sva šla prva za krsto. Tudi Lovšinova Fanika je prišla iz Vinice na pogreb. Viniškemu župniku je bila naročila, naj ob uri pogreba zvonijo na Žežlju z vsemi zvonovi.

»Nikoli se nisem mogel toliko izkupati iz težav in skrbi, da bi bil lahko materi pomagal,« je tarnal pesnik med hojo do groba, spovedujoč se bolj materi kot meni.

Po ljubljanski navadi je pesnik vabil na pogrebščino k Totenbirtu na Šmartinski cesti. In tu se konča tudi naša pripoved o »zlati stari mami«, Ani Župančičevi.

Mitja Skubic

Filozofska fakulteta Ljubljana

BESEDNI ROMANIZMI V SLOVENSKEM ČASOPISNEM JEZIKU

1. V tem članku želim pretresti nekaj vprašanj, ki se tičejo besed romanskega izvora v časnikarski slovenščini. Gradivo¹ zanj je vzeto iz tehle časopisov: *Delo*, Ljubljana; *Le Monde*, Paris; *La Nazione*, Firenze (3.—4. avgust ter 21. avgust — 30. september 1968); *ABC*, Madrid (3.—4. avg.); *Ljubljanski dnevnik* (22. avg.); *Naši razgledi*, Ljubljana, in *L'Espresso*, Rim, avgust in september 1968. Za nekaj primerov, ki so zunaj navedenega gradiva, bo natanko povedan vir.

V svojih različnih rubrikah časopisni jezik ne more biti nekaj enotnega; naše gradivo pa je omejeno na tiste članke, ki so v lanskem poletju govorili o tragičnih dneh Čehov in Slovakov. Kot bo razvidno iz primerov, so v gradivu zaobsežene tujke romanskega izvora in tiste, ki jih je od srednjega veka do današnjih dni posredovala latinščina, ta neusahljiva zakladnica za vse evropske jezike, predvsem za tehnične izraze.

Jezik slovenskega časopisja se zdi preplavljen s tujkami; te je seveda mogoče imeti za nadležen in nepotreben vdor tujega elementa v domači besedni zaklad ali pa za popolnoma naravno posledico vključevanja jezika v splošno evropsko kulturo in potemtakem za nujno razvojno stopnjo v jeziku. Antoine Meillet sploh misli, da slovarji evropskih jezikov izražajo isti temelj kulture in da je »vsak evropski besednjak intelektualnih pojmov sestavljen iz istih prvin, naj je to že očitno (naravnost prevzet besedni zaklad) ali prikrito (kalki)«. O tej skupni osnovi (»grško-rimska-judovsko-krščanska«) govori tudi Leo Spitzer.²

¹ Prim. tudi moj članek *Correspondances lexicales dans la langue de la presse contemporaine*, *Linguistica*, VIII—IX, Ljubljana, kjer je gradivo objavljeno v celoti.

² Gl. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, II, Paris, 1938, str. 36 in sl.; Spitzer, *Essays in Historical Semantics*, New York, 1948, str. 1 in sl.

Analiza besednega zaklada se tukaj omejuje na tujke in ne načinja mnogo bolj zapletenega vprašanja kalkov, torej prikritega izposojanja, ko je besedno gradivo lahko čisto domače, zveza pa le izdaja tujega duha (*tajen: hladen, vojna; tajnik, secretarius; hladna vojna, guerre froide*). Slovenski, francoski in italijanski časopisi poznajo, na primer, metaforo »držati v šahu«: *ki drži njegovo državo v šahu; la volonté de l'occupant est tenue en échec; tiene in scacco le forze agguerrite*. Nasploh pa je kalkov malo, skupnega slovarja pa ogromno.

Znano je, da slovenščina brez težav sprejema tuje besede in jih vnaša v svoj oblikoslovni sistem: *revija, vikend, bife, /meni/*. Pisna podoba utegne kdaj pa kdaj opozoriti na večjo ali manjšo stopnjo udomačenosti, prim. *SP 1962*, par. 72 o dvojnicah: *ia/iija* (materializem/materija); na večjo tujost kažeta tudi sogl. sklopa *st, sp* (*specifičen, konstrukcija*) proti *št, šp* (*študent, šport*) in *s/z* (*konserватiven/ konzerva*). Vendar, naj fonetika izdaja tuj izvor ali ne, tujka je vključena v sistem, sklanja se ali sprega, pozna stopnjevanje, je plodna, ni omejena samo na pisano besedo: *plenum, -a; plenaren, -na, -nega, -ne; socialen, socialnost; socializem; socialističen, antisocialističen; socialproletarci; sociolog, sociološki; human, -nejši*. Zunaj sistema ostajajo le neprilagojeni, tj. citatni, latinski izrazi: *ad hoc, de facto, ad interim*. Ta sposobnost vključevanja je za jezik gotovo velika prednost; za tistega, ki izvora besede ne pozna, je še posebej dragocena, ker so tako odrinjeni vsi problemi, ki utegnejo mučiti poznavalca. Nelagodnost citatnih besed pa je dobro vidna iz primera, kot je *da ne zanikajo svojega credo, da ga ne podvržejo reviziji*.³ Podobno je *strah in enostavna obramba političnega stanja quo; razmerje sil izraženo v statusu quo*. Izjemna, za moje uho neprijetna, je oblika *statuskvoja* (Televizijski dnevnik, 23. 5. 1969.)

2. Zakaj ima slovenski časopisni jezik več tujega blaga kot pa pogovorni, in še celo več kot dober leposlovni jezik. In če želimo primerjati jezik časopisov raznih jezikov: zakaj najdemo zelo mnogo istih izrazov, torej po Meilletu zametek skupnega evropskega (intelektualnega) slovarja.

Predvsem dobivajo časopisi raznih jezikov vesti največkrat iz istih virov; velikokrat se prevaja in to redno v največji mogoči naglici. Vsakdanji ritem v življenju časopisa, in nemara v našem življenju sploh, ne daje časa za dolgo razmišljanje; tako je manjša možnost, da bi za nov pojem nešli v svojem jeziku ustrezen izraz, ki ga jezik morda že ima, ali da bi napravili novo besedo v duhu jezika. Ta naglica je pač tudi vzrok, da najdemo v časopisnem jeziku tako veliko število bolj ali manj prilagojenih tujk, pa skoraj nič kalkov. Gotovo imajo prav jezikoslovci, ki trdijo, da je najbolj enostavna oblika jezikovnega izposojanja tujka, se pravi bolj ali manj natančno posnemanje tuje besede v obliki, glasu in v pomenu. Kadar pa ne posnemamo besede v celoti, ampak samo njenega duha, idejo, gre za bolj preišljen postopek, ki seveda predpostavlja višjo kulturno stopnjo (in pri časnikarjih več časa).

Tudi to, da se ena in ista beseda v besedilu ne more prehitro ponoviti, povzroča, da se časnikar zateče k tujki, npr.: *Ena varianta pravi, da so jih prepeljali na sovjetsko ozemlje, nato pa transportirali na Češkoslovaško*.

³ Tu se prav čuti pritisk k oblikoslovni vključitvi besede v slov. jezik, tj. k obliki *svojega creda* (s tem v zvezi pa tudi pravopisnega *kreda*).

Včasih je očitno, da tujka ni bila izbrana iz zadrege ali iz nemoči najti dobro domačo besedo, ampak iz stilističnega nagiba. Kar je tuje, ima — tako se zdi — nekaj skrivnostnega v sebi, pa je nevarno, da bo preveč po božje češčeno; bilo bi koristno, da bi pomen tujke od blizu preverili, pa bi marsikdaj spoznali, da je prav vsakdanja. Laže pa razumemo uporabo tujega izraza, kadar pomaga pričarati zaželeno okolje; tako časnikarji vseh časopisov npr. pišejo: *Johnson na svojem ranču v Teksasu; dacia; la troika de Moscou, la troika desaccordada*. Ali pa ima tujka vrednost zaradi močne asociacije, ki jo zbudi pri kolikor toliko razgledanem bralcu: *bo skušala najti kvizlinga; à la recherche d'un Quisling; non ha trovato non diciamo un quisling, ma neppure un sottoquisling; dvostranska Realpolitik; analyses de la Realpolitik; la bismarckiana »Realpolitik«; Ulbricht, il gauleiter rosso; je že zapisana kot gubernija; »bo dobila gubernatorja?«; non vogliamo diventare la sessantottesima gubernija; »diktat« di Mosca.*

3. Tujka v novem jezikovnem okolju nima zmeraj vseh pomenov, kot jih lahko ugotovimo v jeziku, iz katerega je prišla, ampak samo en del pomenov, za preostale pa imamo domačo besedo: tujka in domača beseda sta potemtakem tekncici samo v natanko omejenem izseku.

Latinski glagol *affirmare*, npr., ima v francoskem besedilu *Radio-Gottwaldova affirrne* pomen 'trditi, zatrjevati, da je nekaj resnično'; v italijanskem besedilu *linea tendente ad affermare e realizzare la funzione dirigente* pa ima pomen 'uveljaviti': samo tega, in ne osnovnega, poznajo slovenski primeri *ni uspelo afirmirati težnje; za afirmacijo svobodnega in združenega dela*.

Latinski glagol *ignorare* ima v slovenskem besedilu samo drugotni pomen 'hoté prezreti': *ignorirati sobesednika; ignoriranje demokratičnega centralizma*. Francoski in italijanski primeri pa razkrivajo osnovni pomen 'ne vedeti' (ki tudi slovenščini ni čisto neznan, saj ga najdemo v »ignorantu« in »ignoranci«) in preneseni pomen: *Radio-Praga demande aux auditeurs d'ignorer les émissions de Radio-Vltava; gridano a tutta la folla di ignorare i russi*.

Pártija kaže že s svojim naglasom, da ni privzeta naravnost iz romanskih jezikov. A na tem mestu nas zanima samo dejstvo, da ni sinonim s »stranko«, ampak da označuje samo eno od strank. V državah z večstrankarskim sistemom označujejo izrazi *parti* in sl. seveda katero koli stranko. Kadar pa piše slovenski časopis o politiki v državah z večstrankarskim sistemom, naj bi obdržal *partijo* samo za KP dotične dežele, ker se sicer bralec znajde v dvomih; navajen od doma, da je *partija* 'komunistična stranka'⁴, ne bo imel težav v takihle primerih: *vodstvo partije (KPČ); partijsko glasilo »Unità«; v intervjuju za partijski tednik »Rinascita«; posvetiti posebno pozornost vprašanju partijskega dela; medpartijsko sodelovanje; klub angažiranih nepartijcev*. Manj dobro je, čeprav pazljivemu bralcu še vedno razumljivo, da naši časopisi uporabljajo izraz *partija* tudi za druge stranke: *vladajoča liberalno demokratska partija; japonska socialistična partija*. Že kar nejasna pa so mesta kot *Toda mi bomo šli svojo pot, denimo pri večpartijskem sistemu; družba, ki je ne bo moč identificirati z oblastjo ene in edine partije*. Gotovo pa ustvarja zmedo zveza *opozicijske partije*, saj ni jasno,

⁴ Po pogostnem pomenskem premiku (óženje pomena) kot na primer lat. *provincia* > fr. *Provence* (= province »par excellence«); lat. *vivenda* > fr. *viande* ('meso' in ne živež sploh).

ali gre za opozicijo v parlamentarnem sistemu ali morda za komunistične partije evropskih držav, ki so sovjetski vpad na ČSSR obsodile in bile nasprotno sklicanju posvetovanja partij v Moskvi. V tem primeru je izraz »opozicijski« sploh slabo izbran.

Za dotlej še nepoznan pojem potrebuje jezik nov izraz. S takim pojmom lahko privzame tudi tuji izraz zanj (*patata, potato*), lahko pa si pomaga z lastnim besednim zakladom tako, da uporabi kak »star« izraz v novem pomenu (fr. *chauffeur* 'voznik avtomobila' nima s kurjenjem nobenega posla več) ali pa skuje nov izraz (*pomme de terre; Erdapfel; Grundbirne*).

Najdemo pa mnogokrat tujo besedo ob domači brez pravega razloga. Vendar je v jeziku naravno, da si izraza, ki sta sprva sinonima, pozneje porazdelita pomensko polje, ki ga je bil dotlej zavzemal en sam, domači izraz. Mislim na dvojice kot *tajnik/sekretar; knjižničar/bibliotekar*. Za ta dva para seveda ni prav nič gotovo, da je slovenski izraz starejši, vidimo pa, da je domača beseda na vrednostni lestvici običajala za klin nižje; to pa seveda ni splošen pojav: prim. *sovjetska misija za zvezo/poslanstvo Oktobra; poslanstvo Rdečega križa*. A vsaj nekaj časa sta taka dva izraza gotovo sinonima in torej govorečemu na voljo kot slogovna, in ne kot pomenska izbira. V gradivu najdemo takele dvojnice: *apel* Združenim narodom / ob 15. uri je ta postaja poslala nujen *poziv* Združenim narodom za pomoč; da bi v zvezi z dogodki v ČSSR ustvarili čimboljšo *atmosfera* in čim ugodnejše *ozračje* v svetovni organizaciji; *mrtva cona* / pričevanja iz mrtvega *pasu*; so v terek ponoči *izvedli desant* in *s padali spustili* enote varšavskega pakta; *ekonomisti* o reformi v ČSSR / skupina 50 čeških in slovaških *gospodarstvenikov* je danes izjavila; poizkus ohraniti blokovsko *dominacijo* / težnja po ohranitvi blokovske *nadvlade*; *centralni komite* / *centralni odbor* Zveze borcev; *poziv članom legalne* vlade ČSSR / v imenu *zakonite* češke vlade; *glasilo KP Slovaške* »Pravda« objavlja nekaj *materialov*, ki v praškem tisku ne bi zagledali belega dne / da je bilo včeraj zaslediti takšno *gradivo*; *ortodoksnost, ortodoksne* oblike socializma / marksistično *pravoverstvo*; *Atlantski pakt* / *po*-veljnik sil *Atlantske zveze*; *pomagati* češkoslovaškim *patriotom* / aretacije *rodoljubov; anti- / proti-*.

Očitno so nekatere teh domačih besed manj uporabljane kot tujke, morda celo že iz rabe, na primer 'rodoljub'. Včasih se zdi, kot da je pomen domače besede manj jasen. Tako berem v čustveno napisanem poročilu o obisku študentov Filozofske fakultete v Ljubljani na Koroškem (*Delo*, 7. VI. 69): »... se moramo odločiti za čustveni (sentimentalni) odnos do onostranske Koroške«; »To so bili trenutki, v katerih je primitivna politična miselnost zamenjala čustvenost (sentimentalnost).« Pisec je očitno prepričan, da je domača beseda brez pojasnila v oklepaju premalo jasna. V tretje pa vendarle: »Govorili so tiste besede, ki jih ni prijetno ponavljati, ker so preveč čustvene in sploh.« Besedi pa nista sinonima: »sentimentalen« je solzavo-romantično, osladno.

Za navedene dvojnice se zdi, da sta izraza sinonimna. Ugotavljamo pa ponekod, da že prihaja do pomenskega razločevanja ali vsaj, da nekatere zveze zmeraj zahtevajo tujo, druge pa domačo besedo: *internacionalna dolžnost, internacionalistična dolžnost / mednarodni odnosi*. Sinonima sta tukaj samo *internacionalen* in *mednaroden* in v tej zvezi tujka sploh ni primerno uporabljena; *internaciona-*

lističen se pomensko veže na 'internacionalizem'. Prim. »o neinternacionalističnem stališču«. Take tujke utegnejo docela nadomestiti domače besede, saj pomensko ustrezajo, nimajo pa domačih tekmič istega pomena.

Najdemo pa primere, kjer je ves izraz zaradi izbrane tujke preveč napihnjen: država, ki je imela čast inavgurirati sodobno zgodovino; v hotelu smo doživeli popolno dezinformacijo; dedramatizirati položaj; ker bi želeli fetišizirati ustavnostno listino. In dalje, tujka je včasih čisto napačno uporabljena. Seveda je »napačno« za pomenoslovje zelo dvomljiv pojem: izraz se rabi »napačno« samo toliko časa, dokler se iz kakršnih koli razlogov že ne uveljavi v tem novem, za dotedanjo rabo gotovo napačnem pomenu: prispevati k temu, da bi v baražnem ognju besed, ki zdaj nediskriminirano trčijo po vsej fronti odnosov. Ali je mišljen 'navzkrižni' ogenj? (Zdi se, da baražni v slovenskem časopisu sploh nima sreče. Berem v *Delu*, 11. VII. 69: Preden se je prepusil zapornemu ognju novinarskih vprašanj, je g. Bularuf povedal . . .). Podobno napete so tujke v naslednjih primerih: položaj na Češkem je fluiden; v noči na inkriminirano sredo (rimski dopisnik *Dela* pa je zapisal mnogo bolj razumljivo in čustveno prizadeto 'v noči na usodno sredo'); masivni diktat; Brežnjev, Suslov in njima podobni pragmatiki z riskantnimi generali vred. (V takem pomenu nimata nobene od navedenih tujk ne *SP* 1962 ne Verbinc, *Slovar tujk*, Ljubljana, 1968); humanizem sovjetskih vojščakov (*SP* pozna zvezo 'socialistični humanizem'); ne da bi imel en narod prestiž nad drugim (za *SP* je 'prestiž' samo 'ugled', 'veljava', za Verbinca tudi 'premoč'. Tak pomen je neznan v francoščini in italijanščini). Gotovo gre za grobo nepazljivost in ne za neznanje pri napačni uporabi predpone *pro-*, ker jo sicer najdemo pomensko pravilno uporabljeno (*provladni*, *prosovjetski*), na takihle mestih: se je januarja začelo stopnjevanje prosocialistične subverzivne dejavnosti; zaradi tega se v prvih fazah prosocialistične subverzivne dejavnosti imperialistični centri izogibajo temu, da bi uporabili sredstva fizičnega nasilja.

V časopisih mrgoli tiskarskih napak; včasih pa le ne vemo, ali gre za nepazljivost in nerazgledanost stavca, ali pa je zraven tudi kanček humorja: »fiat accompli«, (*NR*, 7. sept.); »že zdavnaj prej, kot so se v naših gorah srečali starosesalci in slovanski priseljenci«, »rude, ki že s svojo vnanjostjo izdaja kovino in jo je bilo starosesalcem moč pobirati kar na površju« (*Delo*, 7. IX., zunaj našega gradiva); »Parlamentarci socialističnih strank iz 16 držav bodo znotraj interplanetarne unije organizirali svojo zasebno skupino« (*Delo*, 12. IV. 1969).

Zmeraj pa je tujka ali še celo kopičenje tujk lahko stilistično sredstvo in učinkuje smešno, če že ne ironično: »... Ostali bomo pri reizmu, ki se bo sicer strukturalno kvantificiral, vendar ne v smeri adhezivne kompletacije, ker ne bo modularl fundamentalne adverzativnosti objekta, abreviativno povedano, kljub aitiološki akribiji ne a-bolira alienacije«, (*Delo*, 1. I. 1969).

Nepoznavanje pomena tujk je gotovo vzrok za ponavljanje dveh, ki isto pomenita: Če bi operirali z moralnimi, etičnimi kategorijami.

Nadalje najdemo eno in isto tujo besedo velikokrat v dveh različnih podobah, kar kaže, da raba ni ustaljena: dogmatska in sektaška stališča / dogmatični miti; kolaborant, kolaborantska vlada / kolaboracionist, kolaboracionistična vlada; intervencionisti, intervencionistične sile / po umiku intervencijskih enot / inter-

venističnim silam je uspelo, (SP ima samo »intervencijski«; »intervencionist« za 'napadalca' je čudno, še bolj nenavadno zveni »potencialni interventi«, Delo, 16. XI. 1968); *internacionalna dolžnost* / naša sveta *internacionalistična dolžnost*; *provokacijske govornice* / razširjajo *provokativne glasove*.

Sprašujem se tudi, ali je kaka resnična pomenska razlika med »likvidacijo rezultatov Čierne in Bratislave« ter »likvidiranjem kontrarevolucionarne nevarnosti«, med »normalizacijo položaja« ter »normaliziranjem odnosov«: iz širšega sobesedila namreč ni razvidno, da bi glagolnik izražal dejanje v poteku.

4. Pomenoslovje dela ostro razliko med tujko, ki je prišla po pisni poti, in med tako, ki se je vrinila ob medsebojnih neposrednih stikih. Za tujke naše dobe je očitno, da niso posledica dolgotrajnega sožitja. Germanizem [blokós] za nem. »Blockhaus« in amerikanizem [gazwál] za angl. »gasoil«, privzeta v govorno francoščino med zadnjo vojno, kažeta, da so Francozi videli besedo napisano. Pisno pot potrjuje tudi it. »gasolio«, saj je nedomača tvorba ostala, le drugi del sestavljenke, izrazito tuj, je bil zamenjan z ustrezno italijansko besedo.

Iz katerega romanskega jezika so tujke našega gradiva prišle v slovenščino? Njih zvočna podoba je največkrat taka, da kot vir izključuje italijanščino in jasno kaže na francoščino, npr., *ambasada*, *angažirati*, *ekipa*, *etapa*, *etatizem*, *finance*, *nivo*, *poanta*, *trik*, *žonglirati*. Šele natančnejše študije za vsako besedo posebej pa bi mogle z gotovostjo povedati, ali so te besede prišle naravnost iz francoščine ali pa jih je morda posredovala nemščina. Vendar je tudi brez teh mogoče reči, da je bil vpliv nemščine izredno močan, saj je bila jezik uprave, jezik šole v dobri meri tja do prve svetovne vojne; razumništvo je bilo pravzaprav dvojezično, ker si je pridobivalo znanja in ustvarjalo miselnost precej v nemščini. Nemščina je bila skozi stoletja mnogo mnogo več kot samo »prvi tuj jezik«.

Na nemško posredovanje francoskih besed opozarja predvsem zvočna oblika. Glagoli na *-irati* (npr. *intenzivirati*, *lansirati*) ne morejo posnemati francoskega obrazila za nedoločnik, ampak samo nemški *-ieren*. *Cionizem* (fr. pa *Sion*, *sionisme*) je umljiv samo preko nem. *Zionismus*; *skepsa*, *skeptik* nista fonetično razločljiva naravnost iz francoščine. Za besedne romanizme seveda ni nujno, da bi sploh prišli iz kakega romanskega jezika. Kadar podobne glasovne oblike romanski jeziki ne poznajo, je prav verjetno, da gre za samostojne tvorbe v kakem neromanskem jeziku, seveda iz latinske podstave; taka nemška tvorba, torej »germanolatinizem«, je nem. »revidieren« in po njem slov. *revidirati*.

Seveda je tudi mogoče, da je kaka beseda privzeta iz romanskega jezika in potem glasovno latinizirana: *sektet*, *oktet*, *oktava*. Ker nam evropska kulturna zgodovina zatrjuje, da so ti glasbeni izrazi rojeni v Italiji in da so se od tam razširili po vsej Evropi, lahko samo kulturna zgodovina, in ne jezikoslovje, z gotovostjo pove, ali so k nam prišli preko nemščine ali ne.

Včasih nas prepričuje o nemškem posredovanju tudi pomen. *Parola* je zanesljivo iz lat. *parabola* in ta seveda iz gr. *parabolé* (pomenski premik 'primera' — 'beseda', torej posploševanje pomena, je iz krščanske semantike). Romanski izrazi *parole*, *parola*, *palabra* pa nimajo pomena 'geslo', 'propagandno reklo'; za ta pojem najdemo *mot d'ordre*, *parola d'ordine*, v it. tudi angl. *slogan*. Torej je mo-

goče, da je pomenski premik nastal v nemščini ali vsaj, da je bila beseda privzeta v slovenščino brez tistega pomena, ki ga ima v romanskih jezikih. Enako bo z besedo *reklama*, saj je ta v francoščini že dolgo iz rabe in nadomeščena s »publicité«.

Zatrдно pa je naravnost iz francoščine, ali vsaj ne preko nemščine, prišel »revanšizem«: *mednarodni položaj, ki je nabit z ameriškim militarizmom in nemškim revanšizmom*; revanšisti; revanšistične sile. Francoski izraz je verno posnet v it. *contro il revanscismo tedesco* in šp. *Alemania occidental, a la que se describe como centro de revanchistas*. Da pa ni prišel preko nemščine (kljub temu, da nemščina pozna *Revanche* in *revanchieren*), nam govorijo seveda nejezikovni razlogi.

Ob nabranem gradivu je mogoče trditi, da italijanščina, sicer zelo pomembna v preteklosti za besednjak vseh evropskih jezikov zlasti na nekaterih področjih človekove dejavnosti (glasba, umetnost, gledališče, trgovina in bankarstvo, politika), na sodobni časnikarski jezik naravnost ni skoraj nič vplivala; samo *fašizem*, (*fašist* itd.) je zanesljivo italijanski.

Zelo verjetno je nadalje, da je v zadnjih desetletjih precej galicizmov prenesla v slovenščino srbohrvaščina (vsa poročila za časopise in RTV posreduje Tanjug), saj je bil v Beogradu zaradi kulturnih vezi s Francijo vpliv francoščine pomembnejši. Verjetnost, da je francoska beseda prišla preko srbohrvaščine, je zlasti velika takrat, ko besede v taki obliki v nemščini ne zasledimo. Zdi se tudi, da so članki srbskih avtorjev, prevedeni v slovenskih časopisih, polni tujk, npr.: *so označile kot flagrantno kršitev teritorialne suverenosti*; v diskusiji v *posebnem komiteju za definicijo agresije*; v specialnem komiteju *OZN za kodificiranje pravil o miroljubni koeksistenci*; *pomeni nekakšen pandan severnoatlantskega pakta*; *decidivne izjave*, v prevodu Bartoševega članka iz »*Ekonomske politike*«. (Malomarnost prevajalca in uredništva se tu kaže tudi v dejstvu, da se je »ustavna listina OZN«, petkrat tako, šele sredi članka spremenila v »ustanovno«.)

Vpliv srbohrvaščine je viden tudi v nepotrebnih dvojnicah: *stojimo za armijskim generalom Svobodo / predsedniku republike*, armadnemu *generalu Ludviku Svobodu* in nemara v vseh vojaških izrazih sploh.

5. Ni mogoče trditi, da bi bila večina tujk prišla v slovenščino šele po zadnji vojni. O tem nas prepričuje jezikovna podoba člankov, ki jih je ljubljansko *Jutro* v letih 1938 in 1939 objavilo o podobnih, ne manj težkih dneh za Češkoslovaško. Nekaj besed je seveda takih, da jih danes skorajda ne najdemo več, druge imajo starinski nadih: *Jutro piše državni kancelár, provokatér, demarša*. Časopisje v letu 1968 pa seveda pozna celo vrsto izrazov za pojme, ki zanje stvarnost v letu 1938 ni vedela: *kamp, kolaboracija* in seveda vsa obča imena, nastala iz osebnih. Skoraj popolnoma manjkajo besede iz ekonomsko-političnega slovarja.

Za našo primerjavo pa je pomembnejša ugotovitev, da tujke v *Jutru* niso prav nič plodne in da iz njih skoraj nikoli ni besed, skovanih s predponami; očitno je, da še niso pognale korenin, ali da vsaj niso bile občutene kot pristne domače besede. Fr. »engager« na primer, je prevzeto v *Jutru* samo kot *angažirati*, v *Delu* pa najdemo: *ki so se bili angažirali v procesu*; klub angažiranih *nepartijcev*; o

reagiranju neangažiranih držav; politika neangažiranja; kaj se skriva za tako imenovano neangažiranostjo; da se bo morala SZ nekoliko dezangažirati na Srednjem vzhodu. Lat. »forma« se v Jutru nadaljuje samo kot formacija, formulirati, medtem ko najdemo v našem gradivu: forma; naj formirajo novo vlado; ki sta bila formirana; formiranje vlade ČSSR; formalna in neformalna javnost; solidarnost ni zgolj formalnost; formalizem; formalistično spoštovanje svobode; formulirati, formulirano stališče; nehumanost deformiranega sistema; popravljanje deformacij.

6. Na splošno ugotavljamo, da uporabljajo časniki več tujk kot nepoklicni sodelavci. Vendar pa piše (in govori) jezik, preplavljen s tujim blagom, vse slovensko izobraženstvo. V poročilu o zborovanju o Češkoslovaški v študentskem naselju (*Delo*, 24. avg.) je objavljena tudi tale poslanica: »*Intervencija* pomeni poizkus ohraniti *blokovsko dominacijo* in doseči novo prerazporeditev *interesnih sfer* med dvema supersilama...⁵ Sovjetsko vodstvo... podreja *interese socializma* in načela *proletarskega internacionalizma* svojim velikodržavniškim *hegemonističnim* ciljem. *Intervencija*, kakorkoli je že zgodovinsko nevarna in škodljiva, nikakor ne pomeni *diskreditiranja* ideje in *sistema socializma*, ampak nasprotno, *kompromitira konkreten birokratičen sistem* in *dogmatično ideološko doktrino* sedanjega sovjetskega vodstva.«

V pismu *Literarnim listom v Pragi časopisa Katalog* je med 38 polnopomenskimi besedami 16 tujk: *invazija, satelit, okupacija, blokovski, manipulirati, ekspliciten, kapitalističen, ideologija, socialističen, imperialističen, akcija, diferencirati, imperializem, monoliten, katalog, revija.*

Izredno visoko število tujk pozna jezik poklicnih politikov. Tukaj gre za politični besednjak, ki v slovenščini žal ne more biti zgled dobrega pisanja in govorjenja, pri tem pa izredno močno vpliva na pogovorni jezik. Vprašanje političnega jezika ni žgoče samo pri nas. V Italiji, npr. je bilo večkrat poudarjeno, da bralec časopisa ne more imeti natačnega mnenja o stališčih posameznih strank ali struj v stranki. V politiki pa vendar gre za prav vsakdanja vprašanja, ki jih skuša razlagati kar se da zamegljen besednjak. Politiki dejansko žele, berem v nekem uvodniku, razložiti svoja stališča, obenem pa si žele pridržati možnost, da lahko zanikajo kakršenkoli natančen zaključek, ki bi ga kdo mogel potegniti iz njihovih besedi. Taka navada pa postavlja, poleg drugega, mejo tudi informacijski službi, se pravi časnikarju, ki na ta način lahko izbira samo med dvema možnostma: ali navede iz govorov in sporočil politikov navedke oziroma cela besedila, pri čemer izključi širši krog bralcev, ki takega besedila ne razumejo, ali pa po svoji presoji poda misel, pri čemer je zmeraj mogoče, da ga bo kdo obtožil svojevoljnega razlaganja. Če problem posplošimo, nadaljuje uvodnik, je mogoče celo reči, da je vprašanje političnega jezika tudi vprašanje države. O stvareh, ki se tičejo države, je mogoče razpravljati samo s pomočjo komunikacijskega sredstva, se pravi jezika: če je v krizi politični jezik, je v krizi država. Če bi po postopnem zapletanju, ali zaradi želje po prevari ali zaradi interesov ali iz snobizma obveščanje o političnih zadevah razdelilo javno mnenje na dva dela, na tistega, ki razume, in na tistega, ki ne razume, bi se razklala na dvoje družba.

⁵ Ob takih zgledih moramo zamejskim Slovincem že priznati, da pišejo bolj naravno: »na podlagi katere si dve velesili še zdaj delita vplivna področja« (*Delo*, 1. sept.).

Pri vseh teh olajševalnih okoliščinah pa časnikarjev le ne moremo odvezati vse krivde, predvsem zato ne, ker imajo v rokah preveč mogočno sredstvo, da bi ga smeli po nemarnem uporabljati. In nemarno je, in strokovno ni pošteno, da časnikar pusti pri dobesednem navajanju vrsto tujk neprevedenih. Za primer bom navedel govor Luigija Longa (*L'Unità*, 28. avg.) in poročilo o njem rimskega dopisnika *Dela* (1. sept.); brez dvoma pa je ravno stalni dopisnik zaradi trajnega vpliva okolja najbolj izpostavljen skušnjavam: . . . una svolta nell' *orientamento del partito* — preokret v *orientaciji partije*; *difficile e delicato processo* — nad vse *delikaten proces*; *linea la quale escludesse ritorni a metodi autoritari, burocratici, amministrativi, repressivi* — na način, ki se vzdržuje »avtoritarnih, birokratskih, administrativnih in represivnih metod«; *tendenze e pressioni centrifughe, disgregatrici o liquidatrici* — v političnem boju zoper *likvidatorske tendence*; *consideriamo, in linea generale, giusto e positivo l'indirizzo enunciato* — toda njihova *generalna linija* je bila pravilna in *pozitivna*; *per combattere e riassorbire lo esplodere tumultuoso* — da bi »premagali in *reabsorbirali* burne izbruhe«; *memoriale di Yalta* — v jaltskem *memorialu* tovariša Togliattija; *questioni di nuova articolazione della vita sociale* — vprašanje nove *artikulacije* socialnega življenja; *società pluralistica* . . . che non si dovrà *identificare* col potere del *partito* unico — *pluralistična* družba . . . ki je ne bo moč *identificirati* z oblastjo ene in edine *partije*.

7. Pri opisu jezika jezikoslovec nima naloge postavljati pravil, ampak ugotoviti stanje in ga vrednostno oceniti. Vsi jeziki, da so le prišli med seboj v dotiko, so zmeraj sprejemali tuji besedni zaklad, v našem času pa je zaradi tesnejših vezi medsebojni vpliv močnejši kot kdaj prej. »Vsi kulturni jeziki kažejo danes nagnjenje k internacionalizaciji besednega zaklada, zato je treba zavzeti pravilno stališče do poplave tujk«, piše A. Bajec (*Slovenski knjižni jezik*, JS, XIII, 3). Primerjava s časopisnim jezikom pred drugo svetovno vojno dovolj dobro kaže, da je bilo tudi tedaj tujih besed precej, vendar pa niso bile tako pogosto uporabljane, pa tudi tako številnih družin si do tedaj niso bile ustvarile. Nespametno in brezuspešno bi bilo napovedovati tujkam nekako križarsko vojno in jih preganjati zgolj zato, ker so pač tujke. Francoz René Étiemble⁶ meni, da bi se v obrambo jezika morala vplesti država (stroga kontrola nad jezikom radia in televizije; zaščita francoščine v trgovskem poslovanju; denarne kazni za napise in reklamo v spakedrani francoščini, itd.). Težko da bi uradni postopek uspel; reklami sta lepota in pravilnost jezika postranska stvar, saj je njen edini namen pritegniti pozornost možnega kupca: morda ga bo presenetila in se mu vtisnila v spomin ravno tujka ali prav neumno skovana beseda. Étiemble opozarja na nevarnost, ki grozi francoščini predvsem zaradi amerikanizmov, vendar se mi le zdi, da pretirava: jezik pariškega dnevnika *Le Monde* je zelo čist (članki, ki sem jih pregledal, imajo vsega skupaj kakih dvajset angloamerikanizmov). Stvar je slabša zlasti pri ženskih časopisih. Ker je mati do neke mere še zmeraj središče družine, za otrokovo jezikovno rast ni vseeno, kakšen jezik uporablja. Pri vsem pretiravanju pa ima Étiemble v nečem gotovo prav: časopisna stran, na kateri najdemo veliko število tujk, je skoraj zmeraj šibka tudi slovnično in stilistično. Angloamerikanizmov je precej tudi v italijanskih časopisih; veliko-

⁶ O njegovi knjigi *Parlez-vous franglais?* je revija poročala v XI, 3.

krat so natisnjeni ležeče, kar očitno kaže, da so izbrani zaradi stilistične vrednosti in da jih jezik še močno čuti kot tuje blago. Tej podobne oznake, resda zelo povrhnje, v naših časopisih nisem zasledil.

V vsakem jeziku nastajajo dan na dan novi izrazi in zlasti tehnični jeziki pri tem zajemajo največ iz latinščine in grščine. Ne bilo bi mogoče za vsak nov pojem najti slovensko besedo in vsakemu predmetu na silo dati slovensko ime. Brez izposojanja danes ne more noben jezik. Ni, da bi tujko načelno odklanjali, a večkrat se zdi, da ima tujka vrednost sama po sebi, ne glede na pomen. Kar bi smeli pričakovati, je predvsem to, da bo pri prevzemanju tuje besede natanko poznan pomen v jeziku, iz katerega jo jemljemo. Jezik naj bi sprejemal le tiste tuje izraze, ki zares nekaj novega pomenijo, torej za pojme, ki še nimajo ustreznega poimenovanja (»emprunt de nécessité«), naj pa ne bi segal po tujki, kadar je že na voljo domač izraz. Tako, ne nujno izposojanje (»emprunt de luxe«) pa razkriva ali pomanjkanje časa ali šibko poznavanje izraznih možnosti v svojem jeziku ali pa tudi snobizem in omalovaževanje lastnega jezika.

Franc Šebjanič

Murska Sobota

PISMA MIHAELA BAKOŠA MIHAELU INSTITORISU-MOŠOVSKEMU

III. pismo

Nadvse častitljivemu in veleučnemu gospodu Mihaelu Institorisu, vzornemu predstojniku, svojemu spoštovanemu pokrovitelju (pošilja mnogo pozdravov) Mihael Bakoš

Kot sem se nekoč ob študiju v Požunu, in pred dvema letoma, ko sem Te obiskal, vedno zelo rad priporočal Tvojemu spominu, spoštovani gospod, tako se Ti tudi zdaj v pričujem pismu ne pomišljam (priporočati), čeprav prav nič ne dvomim o Tvoji posebni naklonjenosti do mene, saj si mi še nedavno tega dokazal svojo dobrohotno pripravljenost za prospah prijateljev.

Izredno pobožna ženska, gospa Sofija Serpilianca, je iz svoje darežljive dobrohotnosti že nekaj let sèm poklanjala 30 florenov častitemu gospodu Štefanu Küzmiču, mojemu predhodniku, ki je v gospodu blago umrl dne 20. XII. minulega leta 1779,⁶ pri tem so jo vodili posebni razlogi, zlasti nizka plača cerkvenega pastirja v Šurdu. Ko je zvedela za smrt mojega prednika, ki ga ni zlomila starost, ampak naporno delo in preganjanja, je ta blaga gospa prenesla ono volilo name; po javni pošti mi je poslala zelo vljudno, z lastno roko napisano pismo (s sporočilom), da tudi jaz dvigam in uporabljam to volilo do konca svojega življenja kot nekak prispevek k plači, in sicer vsako leto, posamič v 15 obrokih. Tej gospe sem se tudi po svoji uradni dolžnosti primerno za-

6. V matični knjigi umrlih v Šurdu je smrt Štefana Küzmiča vpisana z datumom 22. december 1779. Mogoče je, da je Bakoš enačil dan Küzmičeve smrti z dnevom nastopa svojega duhovnikovanja v Šurdu (20. dec. 1779).